

Sto tisíc e-dokumentů na dosah

Jindřiška Pospíšilová

Hana Nová

Národní knihovna ČR

Jindriska.Pospisilova@nkp.cz

Hana.Nova@nkp.cz

INFORUM 2011: 17. konference o profesionálních informačních zdrojích
Praha, 24. - 26. 5. 2011

Abstrakt:

EIZ v OPAC. Využití integračních a autentikačních nástrojů (SFX, HAN, Shibboleth). Vyhodnocování využití EIZ prostřednictvím statistických modulů poskytovaných jednotlivými dodavateli EIZ (COUNTER), případně využití licencovaných (UStat), případně volných nástrojů pro statistická měření.

Přístup k elektronickým informačním zdrojům (dále i EIZ) byl v minulém období v Národní knihovně ČR (dále i NK ČR) zajišťován převážně grantovými programy LI2000 (2000-2003) a IN (2004-2008) Ministerstva mládeže, školství a tělovýchovy (MŠMT). NK ČR byla v těchto programech jak nositelem několika projektů, tak i u řady dalších projektů členem neformálních konsorcií.

Nový dvouletý program „Informační zdroje pro výzkum“ (INFOZ) vyhlásilo MŠMT 1. července 2009. Cílem tohoto programu je zabezpečit českým výzkumným pracovníkům kontinuitu v získávání, zpřístupňování a poskytování informací prostřednictvím informačních zdrojů pro výzkum (databází periodik, elektronických i klasických dokumentů) s důrazem na jejich náležitou aktualizaci v souladu s rozvojem moderní technické a technologické infrastruktury, a dále zabezpečit moderní komplexní služby, které jsou nezbytné k zabezpečení informačních zdrojů pro výzkum. Národní knihovna ČR se v rámci programu INFOZ stala nositelem projektu „Národní knihovna ČR – zabezpečení elektronických informačních zdrojů pro výzkum, vývoj a inovace“ (VZ09006)¹. Tento projekt garantuje přístup k širokému spektru elektronických informačních zdrojů jako jsou (EBSCO, OCLC FirstSearch, ebrary, OmniFile Full Text Select H.W.Wilson a vybrané databáze pro oblast hudební vědy a oblast knihovnictví a informační vědy); většina z těchto licencovaných zdrojů je dostupná nejen pro registrované uživatele NK ČR, ale také pro uživatele knihoven, které se staly členy vzniklých dílčích konsorcií.

V postatě se je možné uvést, že v přístupu k EIZ ve formě e-časopisů tak nenastala pro registrované uživatele NK ČR žádná větší změna, NK ČR i v rámci tohoto projektu nabízí jako v předchozích letech do značné míry obdobné spektrum e-časopisů z různých oborů, které jsou součástí projektu NK ČR a také dalších projektů, na kterých NK ČR spolupracuje jako člen konsorcia (ScienceDirect, Literature Online atd.).

Co však bylo v roce 2010 pro koncové uživatele knihovny novinkou v projektu INFOZ, je přístup k e-knihám prostřednictvím elektronické knihovny ebrary Academic Complete². Poprvé v NK ČR byla díky programu VZ09006 zakoupena tak rozsáhlá a ucelená databáze e-

¹ http://www.nkp.cz/pages/sluz_vz09006.htm

² http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=sluz_ebrary.htm

knih, (e-knihy zatím byly nakupovány individuálně jako trvalé nákupy). K 27. 4. 2011 ebrary Academic Complete obsahovala více než 53 600 titulů (všech typů dokumentů) z 16 klíčových oblastí, její obsah je průběžně aktualizován.

Mezi vědní obory, které databáze nabízí, patří zejména:

- historie a politologie
- ekonomika a management
- lingvistika a literární věda
- právo a mezinárodní vztahy
- přírodní vědy
- psychologie
- náboženství a filosofie
- sociologie a antropologie

Databáze obsahuje publikace světových akademických nakladatelství – např. Yale University Press, University of California Press, Oxford University Press, Cambridge University Press, Manchester University Press, ale i jiných renomovaných nakladatelů vědecké literatury jako např. Brill Academic Publisher, Greenwood Press, John Benjamins Publishing, Kluwer Academic Publishing, Springer.

Z hlediska registrovaných uživatelů, které především zajímá co nejširší a nejpohodlnější dostupnost všech dokumentů, jsou velmi podstatné možnosti zpřístupnění, o kterých podrobně pojednávají licenční podmínky. Tyto podmínky pro koncového uživatele zabezpečují:

- neomezený počet souběžně pracujících uživatelů,
- tisk a kopírování podle pravidel „fair use“, odpovídající standardnímu využívání plnotextových databází, zpravidla je možné během jednoho přihlášení vytisknout ucelenou kapitolu v závislosti na rozsahu publikace,
- vzdálený přístup pro všechny registrované uživatele knihovny
- využití pro neregistrované uživatele prostřednictvím meziknihovnických služeb (získání papírové kopie v souladu se zásadou „fair use“)
- jednoduché rozhraní,
- přehledné vyhledávání,
- prohlížení podle předmětových kategorií,
- vyhledávání ve více elektronických publikacích najednou,
- záznamy všech titulů z ebrary Academic Complete v takové podobě, aby mohly být integrovány do elektronického katalogu knihovny - báze NKC.

Elektronický katalog NK ČR – obohacení o záznamy e-knih a e-časopisů

Základním místem, kde se pro všechny uživatele (registrované i neregistrované) shromažďují informace o fondu NK ČR, je elektronický katalog NK ČR – báze NKC³. E-časopisy a e-knihy se staly za dobu využívání běžnou součástí fondu knihovny a je tedy samozřejmé, že informace o těchto dokumentech naleznou uživatelé i v online katalogu NK ČR (výše zmíněné bázi NKC). Záznamy plnotextových e-časopisů jsou do online katalogu NK ČR dodávány prostřednictvím znalostní báze SFX, kdy ve spolupráci s Ústavem výpočetní techniky Univerzity Karlovy, který je partnerem NK ČR při provozování Jednotné informační brány (dále i JIB), probíhají měsíční aktualizace. Záznamy e-časopisů získané pomocí SFX jsou pro potřeby báze NKC dále upravovány, především jsou obohaceny službou MARCIt!. Uživatelé mohou v bázi NKC vyhledávat plnotextové e-časopisy i prostřednictvím speciální dílčí báze Elektronické časopisy (záznamy e-časopisů nabízí báze NKC již od roku 2008).

Od března 2010 jsou součástí online katalogu NK ČR i záznamy e-knih z ebrary Academic Complete. Obsah ebrary není statický a do určité míry se obměňuje, tj. některé tituly jsou z nabídky ebrary staženy a další e-knihy naopak do obsahu přibývají. Z tohoto důvodu bylo nutné po prvním importu dat stanovit pravidelné intervaly aktualizace, které kopírují intervaly, v nichž jsou v administraci ebrary zveřejňovány data o aktualizaci obsahu ebrary (jsou poskytovány měsíční aktualizace). Proto jsou v měsíčních intervalech z ebrary ručně získávány MARC záznamy smazaných a nově přidaných dokumentů (tento proces zajišťuje odbor služeb NK ČR) a ve spolupráci s oddělením knihovního systému a oddělením doplňování zahraničních dokumentů jsou tyto údaje aktualizovány i v bázi NKC, přidané záznamy automaticky; záznamy, jejichž zpřístupňování bylo v databázi ebrary ukončeno, jsou na rozdíl od automatické aktualizace mazány ručně v oddělení doplňování zahraniční literatury, nejen pro kontrolu a i případné zařazení dokumentu do seznamu deziderát.

³ <http://aleph.nkp.cz/cze/nkc>

MARC Records for Svetlana Knollova - Narodni knihovna CR (National Library of the Czech Republic)

Update MARC data

Update MARC Data

Clicking on the **Update MARC Data** button will refresh your available MARC record set for the current documents in your collections. If new records are available, you will see today's date and time added to your MARC updates list below, along with new Added MARCs and Deleted Titles links.

Note: this operation may take several minutes to complete. Each update is incremental (changes only) from the last update, if there are no changes to your available ebrary MARC records since your last update no new updates will be created. Some ebrary documents may not have MARC records available.

Please Choose Collection(s)

All (53614)
All Perpetual (22)
Academic Complete (53592)
SUPO collection for natl (22)

Note: the selected collections are used to filter all of the operations below, except those that deal with deleted records. More than one collection can be selected, use Control (Windows) or Option (Macintosh). A document may exist in more than one collection. The number shown is MARC records in each collection.

All MARC Records		(Updated 2011-04-20 17:28:30)	
Download complete MARC record file	Download Complete MARC record File (batches of 5000 records, in single zip file)		
2011-04-20 17:28:30	Added MARCs	Deleted Titles	Deleted Titles (Excel)
2011-03-21 18:45:23	Added MARCs	Deleted Titles	Deleted Titles (Excel)
2011-02-22 18:15:57	Added MARCs	Deleted Titles	Deleted Titles (Excel)
2011-01-21 17:42:53	Added MARCs	Deleted Titles	Deleted Titles (Excel)
2010-12-08 03:03:38	Added MARCs	Deleted Titles	Deleted Titles (Excel)

Obr. 1: administrace ebrary Academic Complete – záznamy ke stažení

Popis procesu

Předplatitelé elektronické knihovny ebrary mohou prostřednictvím administrace systému získat záznamy e-knih ve formátu MARC (formát mrc). Tyto záznamy prošly při prvním importu a nyní při každé měsíční aktualizaci procházejí před vložením do báze NKC (pomocí ftp serveru) konverzním programem a speciálním algoritmem, jehož součástí je i skript pro editaci, který obsahuje i formální kontrolu záznamů, automatické doplňování předmětových hesel v českém jazyce prostřednictvím báze národních autorit a vyřazování určitých typů záznamů dokumentů (v našem případě eliminujeme z báze ebrary záznamy jednotlivých map). Na závěr celého procesu aktualizace je vždy automaticky zasílána na předem dohodnutý e-mail zpráva o jejím průběhu, v případě nestandardních údajů (dat, která neprošla formální kontrolou) jsou v příloze k dispozici čísla záznamů s údaji z konkrétního, z pohledu systému, nestandardního pole. Tyto záznamy jsou pak ručně kontrolovány a upravovány v příslušném oddělení jmenného popisu (počet chybových záznamů při prvním importu byl 80 z celkového počtu cca 46 tisíc záznamů, průměrný počet chyb v měsíční aktualizaci je 0,7 záznamu na každou aktualizaci).

Od: aleph@nkp.cz
 Komu: Pospíšilová Jindřiška
 Kopie:
 Předmět: ebrary - aktualizace
 Přílohy: nkp-ebrary-ch.txt (381 B)

Chybné záznamy:
 ebr10295838 ** #DET_008/11-14/#: Neplatná hodnota '----'
 ebr10362187 ** #DET_260\$a#: Nesprávné pořadí podpolí

[Import záznamu ze dne 26/04/2010
 =====

Celkem záznamu	-	1182
z toho		
nových	-	1182
aktualizovaných	-	0
 Záznamu k opravě	 -	 2
(seznam chyb je v příloze)		

Obr. 2 automatická zpráva o průběhu aktualizace + seznam chybných záznamů

Vedle ebrary Academic Complete získává NK ČR formou trvalého nákupu také některé vybrané tituly e-knih, především encyklopedického charakteru. Tyto dokumenty procházejí v NK ČR odlišným zpracováním, a to jako běžná součást katalogizační linky.

Všechny záznamy e-časopisů a e-knih jsou v bázi NKC doplněny o odkazy (v poli 856), které umožňují jednoduchý přístup k obsahu příslušného titulu, a to buď uvnitř knihovny, nebo pomocí vzdáleného přístupu (za využití systému HAN). Vyhledávání v bázi NKC lze omezit i výběrem druhu dokumentu na e-knihy, případně e-časopisy.

NKC - Úplné zobrazení záznamu

Zvolte formát: [Standardní](#) -- [Katalogizační záznam](#) -- [Stručný záznam](#) -- [MARC](#)

Záznam 5 z 15

Hlavní záhlaví	Steiman, Lionel B. (Lionel Bradley). 1941-
Název	Franz Werfel, the faith of an exile [elektronický zdroj] : from Prague to Beverly Hills / Lionel B. Steiman.
Nakl. údaje	Waterloo, Ont., Canada : W. Laurier University Press ; Atlantic Highlands, N.J. : Distributed in the U.S.A. by Humanities Press, c1985
Popis (rozsah)	xi, 244 p. : ill.
Odkazy	<div style="border: 2px solid red; border-radius: 50%; padding: 5px; margin-bottom: 5px;"> Plný text - dostupný z počítačů NK ČR </div> Plný text - vzdálený přístup pro registrované uživatele NK ČR
ISBN	* 978-0-88920-168-2 (chyb.) * 0-88920-168-4 (chyb.)
Další korporace	ebrary (firma)
Poznámka	Obsahuje bibliografii a rejstřík
Předmět. heslo	němečtí spisovatelé
Chronolog. údaj	* 20. stol.
Forma, žánr	* elektronické knihy
Systém. číslo	002068262

[http://aleph.nkp.cz/F?func=direct&doc_number=002068262&local_base=NKC]

Obr. 3: záznam e-knihy v databázi NKC s odkazy na přístup k plnému textu

Národní knihovna ČR na základě svých zkušeností a na základě požadavků z českých knihoven naimportovala záznamy získané z ebrary Academic Complete z báze NKC i do souborného katalogu ČR – báze SKC⁴ a pravidelně aktualizuje i tuto databázi.

Statistiky databáze ebrary Academic Complete dokazují, že využívání jakéhokoliv zdroje stoupne poté, co jsou záznamy integrovány do rozhraní, ze kterého uživatelé přistupují ke sbírkám knihovny, tedy do OPAC knihovny. Tento závěr prokazují i statistiky, které máme k dispozici, např. počet prohlédnutých stran se v březnu 2010 oproti předchozímu měsíci trojnásobně zvýšil.

Statistika e-brary Academic Complete za rok 2010

	Přístupy	Dotazy	Požadavky na plné texty
2010	2834	18946	233 416 (zobrazené stránky) 7819 (zkopírované stránky) 38774 (vytištěné stránky)

Využívání licencovaných zdrojů i mimo NK ČR prostřednictvím vzdáleného přístupu nabídla Národní knihovna ČR svým uživatelům v létě 2007. Tento vzdálený přístup je založen na systému HAN (Hidden Automatic Navigator). Rozvoj vzdáleného přístupu pokračoval v roce 2009 integrací technologie EZproxy, která je využívána pro kvalitnější přístup k části EIZ. Dalším logickým krokem se stala implementace platformy Shibboleth, jíž se Národní knihovna ČR věnovala v roce 2010. Jejím cílem bylo zajistit komfortnější vzdálený přístup k licencovaným zdrojům NK ČR. V souvislosti s tímto úkolem se NK ČR stala členem české federace eduID.cz, ve spolupráci s Univerzitou Karlovou se stala poskytovatelem identit (IdP) a iniciovala shibbolethizaci vybraných EIZ. Federativní autentizaci pro českou federaci eduID.cz jako první umožnila společnost EBSCO Publishing, databáze na platformě EBSCO se tak v NK ČR staly prvními shibbolethizovanými EIZ. Po provedení interních testů byl Shibboleth koncem roku 2010 uveden v Národní knihovně ČR do zkušebního provozu.

Shibboleth je provozován souběžně s již dříve využívanými systémy HAN a EZproxy, které zůstaly zachovány. Naprostá většina EIZ poskytovaných registrovaným uživatelům NK ČR tak nabízí dvojí možnost vzdáleného přístupu, a to buď pomocí systému HAN, kdy si uživatel vybírá konkrétní zdroj z abecedního nebo tematicky strukturovaného seznamu, nebo pomocí Shibboleth⁵. Výhodou Shibboleth je samozřejmě okamžitý přístup ke zvolenému EIZ. U některých EIZ jsou pro přihlášení pomocí Shibboleth již používány tzv. WAYFless linky, u zdrojů, které tuto možnost zatím nenabízejí, je využita kombinace EZproxy a Shibboleth.

Platformu Shibboleth (včetně WAYFless linku) také nabízí ebrary Academic Complete, registrovaní uživatelé tak mohou k celé databázi přistupovat přímo bez nutnosti využívat systém NK ČR pro vzdálený přístup, a to prostřednictvím centrální autentizační služby.

⁴ <http://aleph.nkp.cz/cze/skc>

⁵ http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=sluz_infozdr.php3

ID uživatele:
Heslo nebo čárový kód čtenářského
průkazu:

Aktuality a nápověda

[K tomuto přihlášení](#)
[Licencované online databáze](#)
[HAN/Netman](#)

Licencované zdroje, které NK ČR poskytuje svým registrovaným uživatelům, je uživatel povinen používat pouze pro své studijní a výzkumné účely a to standardním způsobem a pouze pomocí nástrojů, které zvolený licencovaný zdroj nabízí. Při práci v licencovaných zdrojích není přípustné využívat formy robotů či jiných automatických stahovacích programů.

Obr. 4: Centrální autentizační služba Národní knihovny ČR

Poskytovatelé jednotlivých EIZ zcela standardně nabízejí svým klientům informace statistického charakteru, dalším krokem však bývá rozbor získaných dat a jejich vyhodnocení. Národní knihovna ČR v roce 2010 dosáhla sjednocení statistických dat o využívání EIZ a to díky službě UStat⁶, kterou firma ExLibris svým zákazníkům nabízí jako součást služby SFX. UStat je nástroj pro analýzu statistik licencovaných EIZ, jenž umožňuje jednoduše porovnávat základní parametry využívání těchto zdrojů (počty přístupů a dotazů provedených ve sledovaných EIZ, srovnání využitelnosti e-časopisů bez ohledu na databázi či platformu, v níž jsou uživatelé zpřístupňovány, statistiky podle vydavatelů, možnost sestavit podle aktuální potřeby skupiny EIZ, které jsou pak sledovány a porovnávány v rámci této skupiny).

Podkladem pro analýzy prováděné systémem UStat jsou statistiky získávané od producentů EIZ v mezinárodním standardu COUNTER (Database Report 1, Journal Report 1), a to buď automaticky prostřednictvím protokolu SUSHI nebo manuálně. Pomocí UStat je nyní možné analyzovat statistiky článkových databází, zpracování statistik e-knih zatím není podporováno (na zapojení se pracuje), tato skutečnost však komplikuje prozatím efektivnost systému pro další rozhodování v oblasti získávání a zpřístupňování e-zdrojů.

Závěr

Všechny elektronické informační zdroje získané z projektu VZ09006 jsou pro registrované uživatele dostupné prostřednictvím vzdáleného přístupu (jedinou výjimkou je hudební databáze RIPM). Licencované databáze byly také v maximální možné míře integrovány do portálů a služeb, které NK ČR dále buduje. Pokud to technické parametry jednotlivých zdrojů dovolily, byly tyto databáze zapojeny i do Jednotné informační brány a oborových bran KIV a MUS. Zde v nich mohou uživatelé paralelně vyhledávat a kombinovat je s dalšími zdroji, které jsou na výše uvedených portálech k dispozici. Součástí JIB a oborových bran je také poskytování přidáných služeb SFX, které byly v loňském roce také shibbolethizovány. Zapojením všech dostupných plnotextových databází do služby SFX se tak Národní knihovna

⁶ http://www.multidata.cz/produkty/sfx/copy_of_ustat

ČR snaží optimálně využít potenciál získaný díky projektu VZ09006 a nabídnout svým uživatelům e-dokumenty komfortním způsobem, na dosah.

Literatura:

1. HEMOLA, Hanuš. INFOZ – EIZ v NK ČR. In *Knihovny současnosti 2010 : sborník z 18. konference, konané ve dnech 14.-16. září 2010 v Seči u Chrudimi*. Ostrava : Sdružení knihoven ČR, 2010. s. 81-86. ISBN 978-80-86249-59-9.
2. *Informační zpravodaj Jednotné informační brány* [online]. Zima 2010/11. [Praha]: [Národní knihovna ČR a Ústav výpočetní techniky Univerzity Karlovy v Praze], 2011. Vychází nepravidelně [cit. 2011-03-29]. Dostupné z: <http://info.jib.cz/informace-pro-uzivatele/zpravodaj-jib/zima-2011/at_download/file>.
3. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Vyhlášení programu „Informační zdroje pro výzkum : zadávací dokumentace ...* [online]. 1.červenec 2009 [cit. 2011-03-29]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/vyzkum_a_vyvoj/odbor31/13070319_INFOZ_ZD_web.pdf>.